

Наталія ІВАНОВА,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕЧНІ УСТАНОВИ В ПРОЦЕСІ ПОШИРЕННЯ ПРАВОВИХ ЗНАТЬ

У статті розглядаються питання поширення бібліотечними установами правової інформації та їх участі в процесі формування правової культури українського суспільства.

Ключові слова: держава, інформація, бібліотечні установи, демократія, Україна.

Становлення в Україні демократичної правової держави неможливе без оновлення правової свідомості та правової культури. Технологічний прорив створює нові можливості для реалізації громадянських прав, самореалізації особистості, отримання знань, виховання нового покоління освічених людей, що неодмінно впливає на рівень правової культури, яка, у свою чергу, є своєрідною формою гармонійного розвитку людини, через яку досягається загальносоціальний прогрес. У таких умовах, природно, стрімко зріс рівень запитів на правову інформацію, що фіксують зокрема бібліотекознавчі дослідження. Незнання законів і методів захисту своїх прав є однією з причин порушень прав людини в економічній, соціальній, політичній, культурній та інших сферах. «Правове безкультур'я, яке процвітає в суспільстві, набуло широкомасштабних розмірів: від сфери повсякденних відносин між людьми до діяльності вищих законодавчих органів держави, від центрального управлінського апарату до його низових ланок. Це небезпечне соціальне явище, що може стати серйозною перешкодою на шляху соціально-економічних та державно-правових реформ» [1].

Формування демократичної правової культури суспільства не може відбутися без активного та масштабного правового інформування населення. Підвищення рівня правової культури всіх працівників державного апарату, суспільних та комерційних організацій, громадян має стати важливим наслідком обслуговування правовою інформацією, надання доступу до неї сучасними бібліотечними установами. Механізм формування правосвідомості кожного окремого індивіда, як визначальної ланки правової культури суспільства, у сучасних реаліях є практично саморегульованою інформаційною системою. «Індивідуальна правосвідомість є лише особливою формою загальної суспільної свідомості. Але наскільки лише індивіди у своїх взаємостосунках є

суб'єктами, настільки доля суспільної правосвідомості (її зміна та розвиток, а то і деградація) залежать від індивідуальної свідомості безлічі людей і поколінь» [2]. Тобто відбувається інформаційно-правовий процес, під час якого суб'єкти регулювання, тобто ті, хто працює з правовою інформацією (індивіди, групи людей, керівники, підприємці, студенти, користувачі Інтернету та ін.), реалізують функції, пов'язані зі збором, систематизацією, переробкою, зберіганням, пошуком, відтворенням і розповсюдженням правової інформації. Отже, розвиток правосвідомості всіх категорій користувачів шляхом ефективної, професійної реалізації цих дій на сьогодні і є основною перспективою сучасних бібліотек.

Підтвердженням цього є той факт, що в сучасних умовах оволодіння сучасною системою демократичних і правових цінностей не може бути досягнуте тільки шляхом засвоєння громадянами знань чинного законодавства. Необхідна розробка цілісної системи формування правової культури українського суспільства з урахуванням досягнень теорії цінностей на всіх рівнях соціальної структури.

Існуюча система правового інформування як чинника формування правової культури має ряд суперечностей, що відображається також і в бібліотечній діяльності. Зокрема, це невідповідність уваги на державному рівні системі правового інформування потребам суспільства у вихованні людини і громадянина згідно з ціннісно-цільовими орієнтирами правової держави та громадянського суспільства; традиційна практика інформування в правовій сфері також не відповідає сьогодні необхідності формування гуманістичних ціннісних орієнтацій з використанням сучасних електронних технологій.

З метою створення якісної системи правового інформування бібліотечними установами, яка відповідатиме таким основним критеріям як оперативність, адекватність та повнота задоволення інформаційної потреби, необхідно враховувати фактори, які впливають на рішення користувача звернутися саме до бібліотеки. Головним чинником тут є доступність правової інформації. Бібліотеки «усвідомили себе навігаторами в необмеженому масиві інформації (навіть за відсутності іноді необхідної матеріально-технічної бази), і це вигідно відрізняє їх від інших комунікативних структур» [3].

Поширення правових знань бібліотечними установами є системним процесом, з використанням усього асортименту наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, орієнтованих відповідно до їх специфічних запитів. Вивчення рівня правової поінформованості суспільства дає можливість бібліотечним установам прогнозувати запити на цей вид інформації і працювати напередження. Така обставина дуже важлива, оскільки є тим спонукальним

мотивом, який обумовлює сьогоднішній пошук оптимальних шляхів використання правової інформації. Цей процес пов'язаний насамперед з необхідністю вироблення сучасної концепції комплектування правовою інформацією, виходячи з темпів її виробництва та попиту. Ця робота не може бути ефективною без урахування актуальних завдань суспільного розвитку, змін, що відбуваються в соціальній структурі нашого суспільства та його особливостей. Розвиток електронних технологій та поява Інтернету сприяла формуванню в суспільстві нових поглядів на діяльність бібліотечних структур. Підвищення рівня доступності для користувачів бібліотек у сфері правової інформації завдяки використанню електронних технологій сприяє вирішенню проблем подолання інформаційної нерівності в правовій сфері; розвитку демократії; розвитку економічних процесів та правових основ інформаційного суспільства; удосконаленню механізмів державного управління; інтеграції у світове інформаційне суспільство. Через яскраво виражену специфіку можливостей зручного використання саме електронна правова інформація набуває популярності в ефективному виконанні дедалі нових функцій у суспільстві. Вона робить законодавчі, інструктивні та інші організаційні матеріали значно доступнішими масовому користувачу, ніж відповідна інформація на інших носіях. Вона інтегрує суспільну свідомість, сприяє створенню консолідованої громадської думки в правовій сфері, формуванню відповідних норм суспільної поведінки.

Сьогодні актуальності набула така система інформування, що дає змогу проводити аналітичну роботу: простежувати зв'язки між інформаційними об'єктами та обробляти складні запити. Форми інформаційно-аналітичної роботи відповідних підрозділів бібліотек з використанням сучасних електронних інформаційних технологій певною мірою увібрали в себе деякі ознаки традиційних ЗМІ, однак при цьому мають цілий ряд специфічних особливостей, що виділяють результат їх праці в окремий вид інформаційно-аналітичних продуктів. Говорячи про інформаційно-аналітичні продукти бібліотек, маємо на увазі власні розробки, здійснені спеціальними працівниками бібліотечних установ для обслуговування користувачів згідно з їхніми тематичними запитами, матеріали, що узагальнюють певний інформаційний ресурс фондів, сприяють розкриттю їх у системі дистантного обслуговування.

У вирішенні проблем правової інформованості суспільства в бібліотечних установах сьогодні особлива роль належить електронним інформаційно-аналітичним продуктам. Вони набули значного поширення, здійснюють певний вплив на функціонування всіх суспільних інститутів, у своїй масі сприяють формуванню громадської

думки, пов'язаної з утвердженням цінностей громадянського суспільства та свободи слова, усвідомленості населенням необхідності та бажаності вдосконалення національного законодавства. Характерними перевагами електронних продуктів бібліотек як інструмента поширення правової інформації є широка аудиторія користувачів і можливість її необмеженого розширення; висока швидкість і оперативність надання інформації; практично необмежений вибір джерел і видів інформації; можливість обговорення питань, що виникають у режимі реального часу.

Мета діяльності інформаційно-аналітичних структур та бібліотечних установ в цілому, в сфері здійснення правового інформування, полягає в створенні в масовій свідомості мотивів визнання позитивного права шляхом інформування щодо його цінності та життєвої необхідності, тобто в здійсненні цілеспрямованого впливу правової інформації на всі прошарки суспільства і держави в цілому. Високий рівень відповідальності бібліотечних установ перед суспільством визначає такі основні завдання щодо поширення правових знань як активна участь у створенні правової держави на основі принципів доступності для кожного члена суспільства всієї сукупності нормативних актів та вільного отримання правової інформації в зручній формі та виконання ролі універсальної громадської служби правового інформування громадян.

Окрему увагу хотілося б приділити перспективним напрямам відродження бібліотечного обслуговування, зокрема у сфері правового інформування в сільській місцевості. У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [4] зазначено, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки серед іншого є низькою ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження інформаційних технологій у сільське господарство та низьким є рівень інформатизації деяких регіонів держави. Не потребує доведення і той факт, що жителі українського села потребують надзвичайної уваги в контексті бібліотечного обслуговування, адже це необхідна умова задоволення культурних та освітніх потреб жителів села. Тут на перший план виходить проблема інформаційної нерівності, процеси усвідомлення та вирішення якої важливо розпочати вже сьогодні, коли розвиток інформаційного суспільства перебуває ще на початковій стадії, проте рухається він надзвичайно високими темпами. Сьогодні склалася ситуація, коли швидкий прогрес у галузі інформатизації поглиблює інформаційну нерівність, і в цьому полягають труднощі його подолання. Кроком до вирішення цих проблем може бути співпраця великих наукових інформаційних центрів з бібліотеками на селі.

Ключовим елементом діяльності з подолання інформаційної нерівності може стати тісне соціальне партнерство держави, бібліотечних установ, співтовариства підприємців і некомерційного сектору.

Сьогодні переважна більшість сільських бібліотек не мають копіювальної техніки або під'єднання до глобальних інформаційних мереж. Проте лише один комп'ютер, під'єднаний до Інтернету в сільській бібліотеці, дасть можливість набагато ширшого доступу до інформації, що сприятиме підвищенню культурного рівня сільського населення, його правової обізнаності. На даний період це особливо актуально, оскільки спостерігається момент зрушення в бік зростання інформаційних запитів жителів села, адже потроху відбувається розвиток підприємництва на селі, інформаційної підтримки потребує управлінська діяльність на місцевому рівні та молодь.

Узагальнюючи вищесказане, можна визначити такі основні напрями бібліотечної політики у сфері здійснення правового інформування українського суспільства: модернізація бібліотечних послуг у сфері правового інформування – розробка моделей електронного правового інформування; розвиток програм підтримки правової культури, підвищення рівня правової обізнаності користувачів бібліотек; підготовка та реалізація програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді; забезпечення доступу населення до соціально значущої правової інформації шляхом впровадження на базі загальнодоступних бібліотек повсюдного доступу до інформаційно-правових баз інформації; розвиток інфраструктури бібліотечної справи, розширення учасників великих корпоративних проєктів у сфері правового інформування; розвиток міжнародної бібліотечної співпраці, участь у міжнародних бібліотечних і культурних проєктах у сфері правового інформування, у тому числі на основі нових форм і методів професійної бібліотечної діяльності; сприяння ефективному функціонуванню системи безперервної інформаційно-правової підтримки малозахищених верств населення України.

Однією з проміжних ланок у процесі створення інформаційних потоків, які впливають на життєдіяльність усіх підсистем соціуму, як показує практика, стають інформаційно-аналітичні структури великих наукових бібліотек. Діяльність таких структур безсумнівно є перспективним напрямом розвитку системи правового інформування бібліотечними установами. Досвід роботи Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) демонструє, з одного боку, затребуваність управлінських структур в якісно новому рівні інформаційного забезпечення, спрямованого на вироблення специфічного інтелектуального інформаційно-аналітичного продукту,

який дає осмислення тенденціям, що виникають у суспільстві та його підсистемах, і рекомендації для втілення їх у практичну діяльність, а з іншого – здатність таких структур проводити відповідну діяльність на необхідному рівні. Інформаційно-аналітичні структури в крупних інформаційних системах, зокрема у великих бібліотечних закладах, здатні інтегрувати соціально-наукове знання та створити умови для спільної праці інтелектуально-активних фахівців багатьох кваліфікацій, які мають безпосереднє відношення до вирішення комплексної проблеми підвищення рівня правової культури українського суспільства.

Загострення на інформаційному етапі розвитку суспільства проблем інформатизації, у т. ч. правової, потребує мобілізації не лише матеріальних ресурсів, й створення оптимальних умов реалізації творчих здібностей фахівців з різних галузей знань, і що дуже важливо – вносить якісно нові зміни в систему бібліотечного обслуговування, розширення її функцій. Саме бібліотека, яка має статус незалежної установи, зосереджує інтегровані інформаційні ресурси, має потенціал забезпечити консолідовану інформаційну підтримку суспільства і фахівців, які спроможні проявляти ініціативу в організації та розвитку електронного правового інформування на якісно вищому рівні, ніж існує сьогодні.

У відповідь на сучасні потреби у сфері правового інформування бібліотечні установи сьогодні дедалі більшою мірою орієнтуються на організацію діяльності в таких напрямках:

- удосконалення техніко-технологічної бази забезпечення якісного управління електронними потоками правової інформації;
- ефективна робота щодо відбору необхідної нашому суспільству інформації правового змісту в глобальному інформаційному просторі;
- удосконалення діяльності як галузевих центрів надійного зберігання нової правової електронної інформації, а також перекладеної з інших носіїв в електронну форму, структурованої і надійно керованої;
- зміцнення всієї системи правових інформаційних баз суспільства за рахунок планомірного комплектування фондів;
- входження на інформаційний ринок як повноправних суб'єктів електронного правового інформування;
- зміцнення ролі бібліотечних установ як центрів передового досвіду, наукової думки, освіти, зокрема в правовій сфері для всіх категорій громадян, які використовують сучасні інформаційні технології як важливий елемент свого способу життя.

Реалізація цих завдань сприятиме підвищенню ефективності використання наявного потенціалу бібліотек та їх інформаційно-аналітичних структур як універсальних інформаційних центрів, у тому числі і в дуже важливій для нашого суспільства правовій сфері,

створюватиме підґрунтя для забезпечення інформатизації як необхідної умови демократії в Україні, задовольнятиме потреби демократичного розвитку держави і формування в ній інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. *Тополь Ю. О.* Правовий нігілізм: стан, детермінанти та можливі шляхи подолання / Ю. О. Тополь // Вісник Хмельницького інституту управління і права. – 2004. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.univ.km.ua/visnyk/695.pdf>. Назва з екрана.

2. *Саудабекова Э. К.* Трансформация правосознания как условие становления правового государства / Э. К. Саудабекова; [Электронный ресурс] / КазГЮА. – Режим доступа : <http://wwwkazgua.co.kz/stat/10let/sadirb.shtml>. Загл. с екрана.

3. *Кузнецова Т. Я.* Инновационные процессы в библиотечном деле и непрерывное профессиональное образование: пути и формы интеграции [Электронный ресурс] / Т. Я. Кузнецова – Режим доступа: <http://www.Vgunb.ru./links/master/scod/doc.01/Kusnesova L.htm>. Загл. с екрана.

4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 № 537–V [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.

5. *Брижко В. М., Кальченко О. М., Цимбалюк В. С.* та ін. Інформаційне суспільство / за ред. Р. Калюжного, М. Швеця. – К. : Інтеграл, 2002. – 220 с.

6. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві: монографія. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.

7. *Калиновський Ю. Ю.* Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність / Ю. Ю. Калиновський // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2008. – 288 с.